

Tárgy helyett transzmisszió

Ješa Denegri beszélget
Marina Abramović-tal
és Ulay-jal*

☛ **Marina:** Hadd mondjam el mindenekeelőtt, hogy 1975-ben, amikor megismerkedtem Ulay-jal, még mindketten önállóan dolgoztunk, ő csinált egy kiállítást *Foto Tot* címmel, én pedig három performanszt: *A test felszabadítását*, *A hang felszabadítását* és *Az emlékezet felszabadítását*. Ez a három performansz önálló munkám befejezésének számított; valahogy természetes véget ért, befejeztem a test fizikai lehetőségeinek néhány vizsgálatát. Számomra ebből az volt a legmegfelelőbb, hogy amikor megismerkedtem Ulay-jal, el is kezdtünk együtt dolgozni; ennek a munkának az első része tulajdonképpen a női és férfi (female/male) elv vizsgálatán alapult, és azon, hogy munkánk első periódusa 1976-ban, a Velencei Biennálén kezdődött *Relation in Space (Kapcsolat a térben)* címmel. Ez 1980-ig, Ausztriába utazásunkig tartott. Munkánk első korszakának címe *Relation Work (Kapcsolatos munka)*. Ebben felsoroltuk a vizsgált férfi és női elvek minden lehetséges aspektusát, és ez meglehetősen fizikai megerőltetést követelt tőlünk. Már akkor volt néhány performanszunk, melyekben elkezdtük vizsgálni a statikus energiát.

Az első performanszok egyike az *Imponderabilia* volt (értelme: dolgok, melyeket nem lehet pontosan meghatározni), amelyben a múzeum bejáratánál állunk, és olyanok akarunk lenni, mint az ajtók – három órán át mozdulatlanok. Második munkánk az *Interrelation in Time (Egymás közötti viszony az időben)*, amikor is tizenhat órán keresztül ülünk mozdulatlanul. Itt már megmutatkoznak későbbi munkánk csirái.

☛ **Ješa:** Folytatódik-e a fizikai lehetőségek vizsgálata a közös munkátokban?

☛ **Marina:** Igen, itt is jelen van, azonban ezzel a férfi/női aspektussal. A két energia egyszer együtt, másszor egymással ellentétben vagy együttműködve, esetleg egymástól teljesen függetlenül jelenik meg. Néhány munkánkban például nem határoztuk meg előre az akció végét. Ilyenkor bármelyikünk leállhatott anélkül, hogy a cselekmény fonalát vagy az előadást megszakítottuk volna.

☛ **Ješa:** Pontosan ez érdekel ezzel és más munkákkal kapcsolatban. Együtt dolgoztok, együttműködtök. Milyen értelemben közös a munkátok a megfogalmazástól az előadásig?

☛ **Marina:** Első feltétel, hogy együtt élünk. Ez az alap. Általában véve munkánk nagyon romantikusan folyik. Ha nem szeretnénk egymást, a munkánk sem létezne. Létezik a szerelem, az együttélés, úgyhogy tulajdonképpen az ötletek valahogy természetesen jönnek létre az inspiráció vagy a szituáció feltételezettsége miatt, ez pedig mindkettőnk számára egyforma. Abban, ahogy ő nézi a dolgokat vagy ahogy én tekintek rájuk, különbségek vannak a nő és a férfi természete között, úgyhogy ő a férfi, én pedig a női elvet képviselem a munkában. Így megtaláljuk az

egyensúlyt. Aztán már nem jelent akadályt, hogy övé volt-e az ötlet vagy az enyém, mivel mindez valahogy egybeolvad. Külön figyelmet fordítunk a felkészülésre. Például elmegyünk a sivatagba, Szardíniára, kapcsolatot keresünk a természettel. Így kristályosodik ki, mit is akarunk, legalábbis ebben az utolsó periódusban.

☛ **Ulay:** Mikor hét évvel ezelőtt találkoztam Marinával, lázadóbb voltam, mint ő. Lázadók voltunk, és mindketten saját területünkön lázadtunk, Marina északon, én itt nyugaton. Amszterdamban találkoztunk. Marina megbabonázott engem. Nem ismertem sem őt, sem a munkáját, de rövid időn belül összejöttünk, és segítettem neki performanszának elkészítésében itt, Amszterdamban. Azonnal nagyon megtetszett az, amit csinál, de ennél fontosabb volt, hogy barátságot kötöttünk, melyből szerelem lett. Igen, ez nagyon fontos, véleményem szerint a szerelem a kapcsolatunk lényege. Nehézséget jelentett számunkra, hogy Marina az enyémtől nagyon eltérő környezetből jött és egészen más nyelven beszél, másképpen gondolkodik. A környezet, melyben felnőtt és dolgozott, nagyban eltér a miénktől.

Arra törekedtünk, hogy megértsük egymást. Ez azt jelenti, hogy nem Amszterdamban, s nem is Belgrádban, hanem pontosan félúton, Prágában kellett újra találkoznunk, neutrális területen. Elutaztunk Prágába, és minden kedvezően alakult. Úgy határoztunk: együtt maradjunk. Rájöttünk arra, hogy külön-külön folytatott munkánk korlátozott lenne. A minimumra súlylyedne, ha egyedülálló művészek maradnánk. Ebben egyetértettünk, elkezdhattuk hát

*
Amszterdam,
1984

Megjelent az
Új Symposion
1985/8 (XXI.
évfolyam, 236)
PERFORMANCE
című számában.

a közös munkát, amelynek nem az a lényege, hogy amennyire lehet, hasonlítsunk egymásra, hogy úgy nézzünk ki, mint a sziámi ikrek. Sokkal később, lehet, hogy csak évekkel később jöttünk rá: létezik ennél lényegesebb is. Úgy gondolom, az emberek közti kapcsolat a legfontosabb a világon. Kevesen vannak olyanok, akik életüket egy páros kapcsolatban töltik el, megosztva érzéseiket, és nem válnak el. Hát, idáig még csak nyolc év múlt el, és együtt vagyunk, naponta új tulajdonságokat fedezünk fel egymásban. Persze a kezdet kezdetén nagy fizikai megerőltetés árán állt össze a performanszunk. Egy férfi és egy női test segítségével próbáltuk meg kibővíteni testi és szellemi határainkat. Ma, nyolc év után, mintha kiegészítenénk egymást. Ez olyan alapot jelent, melyen semlegesek maradhatunk bármivel szemben, a külvilággal és kapcsolatunk belső politikai szervezettségével szemben is. Megtanultam kevésbé reagálni a külvilágra, a környezetre, a társadalmi kontextusra, a társadalmi vagy politikai veszélyre, mivel mindezek a nagy szavak bennünk vannak. Ha nem értjük meg a politikát és nem viselkedünk vele, elveivel és szabályaival szemben a lehető legmegfelelőbb módon, akkor nem adhatunk értelmet a külső életnek. Mivel művészek vagyunk, akik performansszal foglalkoznak, mindenekeelőtt saját házifeladatunkat kell elkészítenünk, mielőtt valamit mutatunk a közönségnek. Ha nem jól csináljuk meg a házifeladatunkat, tanulva, önmagunkat megismerve, gyakorolva és fejlődve, nem is adhatunk jobb jelentést a dolgoknak, és nem ajánlhatunk semmi jót, ha mi magunk nem vagyunk jobbak. Úgy gondolom, az utóbbi két-három évben nyugodtabbak lettünk, többet tanultunk meg önmagunkról, és ezt meg is mutatuk némely munkánkban, mint mondjuk a *That Self* (Az az én) című filmben.

✚ **Ješa:** *Marina, elmesélnéd-e egy munkátokat, amelyben kifejezésre jutott együttléteitek minden eleme a közös előkészületektől a közös előadásig? Hogy készültök fel?*

✚ **Marina:** A *The Brink* (A perem) címűt venném példának, melyet Ausztráliában készítettünk. Számunkra a legfontosabb, hogy semmilyen ötletünk sincs, mielőtt elmennénk valahová, hogy megcsináljunk valamit, hisz mi nem vagyunk stúdióművészek. Legideálisabb, ha üres lappal indulunk.

Meghívást kaptunk Sidney-be, a 3. *Biennáléra*. (1979) Minden művész (Jürgen Klauke, Ulrike Rosenbach) előre elkészített performansszal jött, amelyet már régen készített és néhányszor megismételt Európa különböző helyein. A mi munkamódszerünk teljesen eltért az övékétől. Mi egyetlen ötlet nélkül jöttünk. Odaértünk, ott meg azt mondták, hogy „a *Biennále* megnyitóján Önök ebben és ebben a teremben lépnek föl”. Mi főleg két helyiségfajtával dolgoztunk. Olyannal, mely eleve adott, vagy olyannal, melyet

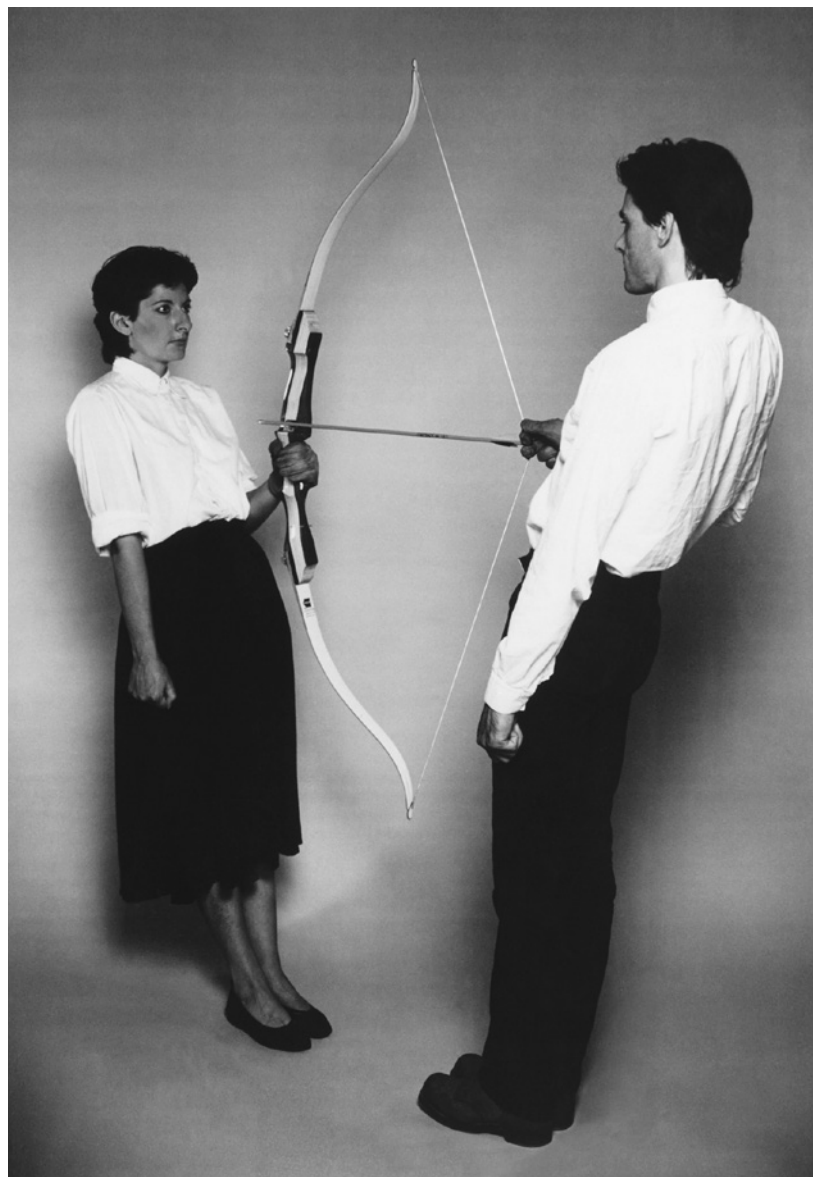
mi magunk keresünk. Azonban a nekünk szánt helyiséget ezúttal visszautasítottuk, mert spanyolfallal volt körülvéve. Mi igazi helyiséget kerestünk mindig, igazi falakat akarunk vagy bármilyen más konstrukciót, garázs is lehet, csak legyen meg a létezés realitása.

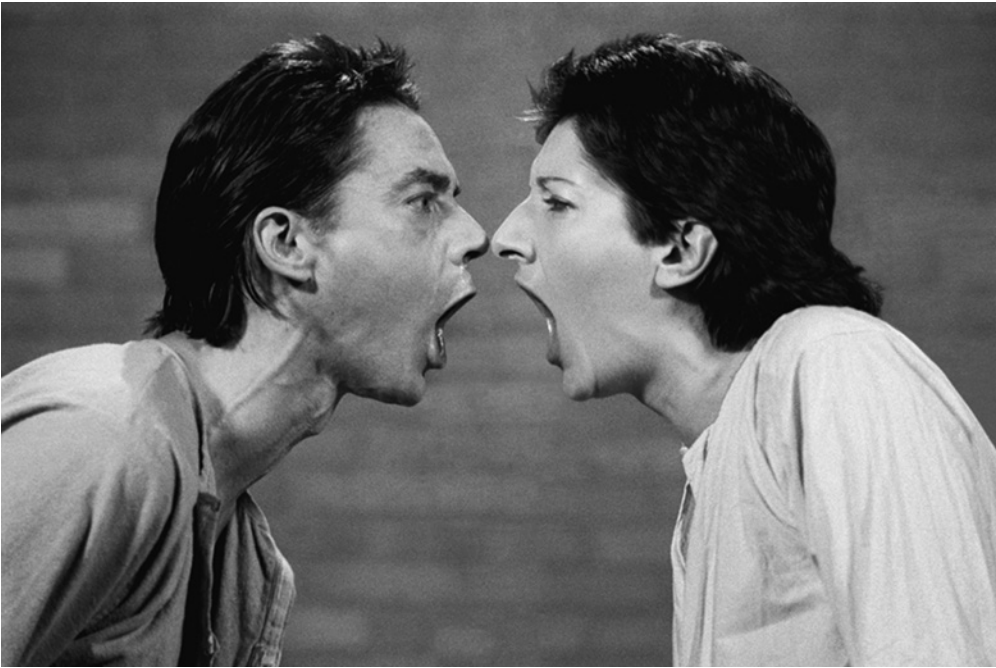
Ezek a parvánok úgy néztek ki, mint a díszletek, úgyhogy mi visszautasítottuk, és azt mondtuk, hogy ebben az esetben saját magunk keresünk helyiséget. A helyzetre egyformán reagáltunk. A következők történtek: négy napig jártuk a várost, és a négy nap alatt ötletünk sem támadt, helyiséget sem találtunk. A *Biennále* megnyitója előtt egy nappal elmentünk az igazgatóhoz. Megmondtuk neki, hogy nincs semmilyen ötletünk, mire elfogta a pánik, elképedt, mivel kifizették számunkra az utat, mi voltunk a nemzetközi művészek, és ötletlenség miatt nem léphettünk fel a megnyitón.

Performanszunkhoz különleges munkafeltételek szükségesek. Azon dolgozunk, hogy higgyenek nekünk az emberek. Egyszerűen hinned kell. De mi nem nyújtunk hozzá észérveket, nem akarunk meggyőzni.

Azután azt kérdezte az igazgató: „Hány nap kell Önöknek, hogy helyiséget találjanak?” Azt válaszoltuk, nem tudjuk. Erre ő így felelt: „Rendben van”. Szabad kezet adott nekünk. Most mi lepődtünk meg. Múltak a napok, még mindig nem volt témánk. Minden nap jártuk a várost, együtt vagy külön-külön. Ausztrália nagyon távoli ország. Nagyon rövid volt az idő, hogy fizikailag adaptálódjunk. Egy pillanatban mindketten a Napra és a Holdra gondoltunk és arra, hogy Ausztráliában a nap tulajdonképpen az ellenkező oldalon kel fel; ha zuhanyozol, a víz nem balról

MARINA ABRAMOVIĆ, ULAY
REST ENERGY, 1980, időtartam: 4 perc
ROSC'80, Dublin

MARINA ABRAMOVIĆ, ULAY
AAA-AAA, 1977, performansz, Liege

jobbra, hanem jobbról balra folyik. Ellenkező irányba, mivel egészen más a gravitáció, úgyhogy ezeknek a dolgoknak valamilyen funkciójuk volt. Elgondolkodtunk a dolgok fordítottságán. És mi történt? Ő vagy én, nem tudom pontosan, találtunk a galéria mellett egy üres termet. Főleg emellett ücsörögtünk, mivel szép napos idő volt, ültünk, és azon gondolkodtunk, mit csinálhatnánk. Egyszerre megláttuk, hogy a falra mindig ugyanazok a fantasztikus árnyak vetődnek. Ha a nap az épület mögül jön, az árny elmozdul térben és időben. Egy pillanatban a térség feléig ér, aztán eltűnik. Valahogy mindketten ugyanarra a dologra reagáltunk: volt a fal és volt az árnyék. Ulay erős, szinte „fizikai” vonzalmat érzett és azt mondta: „A fal szélén fogok menni.” Nekem is az volt a kívánságom, hogy az árnyékon, az árnyék szélén sétáljak. A fal négy méter magas volt, és az autótú mellett építették. Ő a fal peremén járkálna le-föl, én pedig a fal árnyéka mentén sétálnék, amíg a nap le nem bukik; ki tudja mennyi ideig, három, négy, öt órán keresztül, amíg a nap nem dematerializálja az árnyékokat. Aztán már nem lesz miért sétálnom, hisz eltűnik a vonal. Ekkor Ulay is megállna...

☉ **Ulay:** Két különböző szinten voltunk, az egyik fizikai, a másik nem-fizikai, de az árnyak egy szintre vetődtek.

☉ **Marina:** Tehát, miről is van szó? Ulay fizikailag sétált a fal szélén, koncentrálna, nehogy elveszítse egyensúlyát, különben az autótúra esett volna, én pedig az árnyék szélén sétáltam, ahonnan nem eshettem le, nem csúszhattam el. Az árnyék elmozdult időben és térben, Ulay pedig egész idő alatt ugyanazon a vonalon sétált. Az árnyak néhányszor szinkronba kerültek. Egy pillanatban eltűnt az árnyék és munkánk négy és fél óra múltán befejeződött.

☉ **Ulay:** Katalógusunkban a performanszról szóló nyilatkozatok mellett mindig találhatsz jegyzetet az „adott térről” vagy a „választott térről”. A „választott tér” fogalma azt jelenti, hogy a szervező nyitva hagyja a tér kérdését, ránk bízva kiválasztását. Az „adott tér” azt jelenti, hogy el kellene fogadnunk, foglalnunk az adott teret. Ez az egyik dolog. A másik: mi két fajta performanszot csináltunk. Olyanokat, melyek korábbi élethelyzetek tapasztalatainak kikristályosodásai voltak, és olyanokat, melyeket nem éltünk át előzőleg, de szeretnénk volna. A *The Brink* című egyesíti a két fajtát. A *The Brink* azután keletkezett, miután elutasítottunk egy színhelyet.

A múzeum körül sétáltunk. Találtunk mögötte egy teret, melyet szoborudvarnak neveznek. Háromszögletű betonkonstrukció volt ez, négy méter magas fal vette körül. Az épület ablakai az udvarra nyíltak, és a múzeumlátogatók lenézhettek a szoborudvarra, ahol nem volt szobor. Furcsának tűnt ez a szűk tér és a fény. A fal árnyéka átment ezen a téren. Mindketten egyszerre éreztük meg, hogy ez lenne a legjobb hely. De mit csináljunk vele? Megfigyeltük a fizikailag

létező falat és nemlétező, de nagyon jól látható árnyékát. Aztán jött a szereposztás, ki fog a fallal, ki az árnyékokkal foglalkozni. A döntés nem volt nehéz a férfi jelenléte és a fizikai dolgokhoz való vonzódása miatt. A fal az enyém lett, az árnyék Marinaé. Így én a falon sétáltam, mely semmivel sem volt szélesebb a cipőtől, tíz méter hosszú volt és nagyon meredeken ereszkedett le három szinten. Volt még itt egy tér, az autótú és egy öböl. A falat egy helyen nagyon magasra építették, de ahogy az épülethez közelítettem, a fal ott véget ért, és vízszintes volt, körülbelül egy méter magas. Le-föl sétáltam a falon, Marina pedig a fal árnyéka mentén, velem párhuzamosan. Így sétáltunk, körülbelül négy méteres szintkülönbségen. Én magasan fenn voltam, Marina lenn. Mindkettőnk árnyéka a földre vetődött, egy vonalban volt. Az árnyak átmentek egymáson, minden megszakítás nélkül, háborítatlanul. Minden simán ment. Három és fél órán keresztül sétáltunk, akkor egy apró incidens következett be: egy kis felhő eltakarta a napot, az árnyék széle eltűnt, és Marina megállt, mintha elesett volna. Nyugodtan állt, és amint a felhő továbbúszott, kibukott a nap, újból árnyékokat rajzolt a földre, Marina pedig folytatta a járkálást. Én megszakítás nélkül sétáltam ezalatt is, hisz az én vonalam továbbra is látszott. Így teljesen aritmikusak lettünk. Három és fél óra múlva a nap eltűnt az épület mögött, minden kiegyenlítődött. Ez volt az adott, bár nem kigondolt befejezés.

☉ **Marina:** Természetes befejezés.

☉ **Ulay:** Tehát elutasítottuk az adott teret, de nyertünk egy adott befejezést.

☉ **Ješa:** Az én *benyomásom*, hogy egyfajta változás következett be az akkori események óta a legutóbbi performanszokig, például a dokumentáig. A szituáció statikussá vált, tart... Milyen ez a változás? Úgy hiszem, elég nagy különbség van aktív, expresszív és folyamatos munkáitok között.

☉ **Ulay:** Azt hiszem Ausztráliában kell keresnünk a változás gyökereit. A *The Brink* a kezdete ennek a változásnak.

☉ **Marina:** Ez az egész új dolog Ausztráliával kezdődött 1980-ban. Mit csináltunk? 1979-ben Ausztráliába utaztunk, majd visszatértünk Európába. Elhatároztuk, hogy könyvet állítunk össze.

A könyvet 1979-ben és 1980-ban készítettük el. Tartalmazza minden jelentősebb akciónkat és a *Relation Work and Detour* című performanszunkat. A *Detour* az élet, a *Relation Work* a performansz. Tudod, a *Detour* az, ha nem mehetsz egyenesen az úton, csak kerülővel tudsz eljutni valahová.

1980-ban elmentünk Ausztráliába, mintha pontot tettünk volna addigi munkánk végére. Újból ötlet nélkül utaztunk el. Nem akartuk folytatni eddigi munkánkat. Azt befejeztük a könyvvel.

Nagyon érdekelt bennünket Ausztráliában a sivatag, ahol nyáron napközben 55 fokos a hőség, éjjel 40-42 fokig hűl le a levegő. Terepjárával elmentünk oda, ahol bennszülöttek élnek, de az első négy hónapban teljesen egyedül, izoláltan éltünk. Nem utazgattunk. Megálltunk valahol a sivatagban és ott maradtunk. Akkor volt a hőség, hogy járni sem tudtunk. Ezt szó szerint értsd! Minden mozdulat akkora energiát követelt, hogy a szívünk alig viselte el. Naponta 14-15 liter forró vizet ittunk, mivel a vizet fémtartályokban hordtuk magunkkal a kocsiban. Csak napfölkelte előtt és naplemente után étkeztünk. Főleg rizst és általában magokat ettünk, kenyeret is sütöttünk. Amikor később a bennszülöttekkel éltünk, mindent megettünk a kukacoktól a kenguruig. De még a kezdeti időszaknál tartunk. Néhány hónapig egyáltalán nem vizeltünk, mert az összes folyadék elpárolgott a bőrünkön keresztül, mielőtt még szervezetünk feldolgozhatta volna. Csak néhány példát soroltam fel testi és lelki változásaink illusztrálására. A térben voltunk... változásokon mentünk át. Körülöttünk kiszáradt, monoton táj. Olvasni- és írnivalót nem vittünk magunkkal. Egyszerűen kíváncsiak voltunk találkozásunkra az üres térrel és a kockázattal, hogy kidurran a gumink vagy elfogy a vizünk. Mindennap előttünk lebegett, hogy meg is halhatunk. Ez nagyon fontos momentum,

mert felébred néhány hajlamunk és érzelmünk, melyek a városban, normális körülmények között nem léteznek. Itt valahogy minden lehullik. Csak a tudatunk marad meg. Kezdetben ez a tudat mintha áhítozott volna a dolgok után, állandóan előbukkantak a múlt képei. Én például gyermekkorom legneveltségesebb eseményeire gondoltam. Minden filmként pergett le előttünk. Így ment ez néhány hónapig. Nagyszámú élményünknek soha sincs ideje feltörni, mindig újak jönnek. Ebben az esetben nem voltak újabb élményeink, csak a régiekből éltünk. Mintha megtisztultunk volna néhány hónap alatt, tiszta lett a tudatunk. Ez egy nagyon különös állapot, melyet addig nem éltünk át. Felébredtünk, és mintha abban a pillanatban láttuk volna a dolgokat először. Semmilyen gondolatunk nem volt, csak a tiszta lelkiismeretünk. Az üres. Ekkor éreztem magam először igazán boldognak. Boldogságomat nem valami esemény váltotta ki, semmilyen feltétel nem kellett hozzá, hisz sivatagi életünk legfontosabb eseménye a napfölkelte és a naplemente volt. Valahogy átvettük a természet ritmusát.

Nem gondoltunk a sivatagi legyekre, melyek az ember szemére, fülére szállnak. Ha kinyitod a szád, egyszerre hármat nyelsz le. Eleinte megpróbáltam kézzel elhesegetni őket, később hagytam, sőt nevet is adtunk nekik. Egyszer csak otthagytak minket.

✚ **Ješa:** *Az ausztráliai tartózkodás tapasztalatai megteremtették a feltételt...*

✚ **Marina:** Csak még ezt befejezem. A sivatagi legyek otthagytak bennünket. Miért? Egy pillanatban az illatunk és egész lényünk találkozott a természettel, azzal a hellyel. Nem voltunk többé idegen testek.

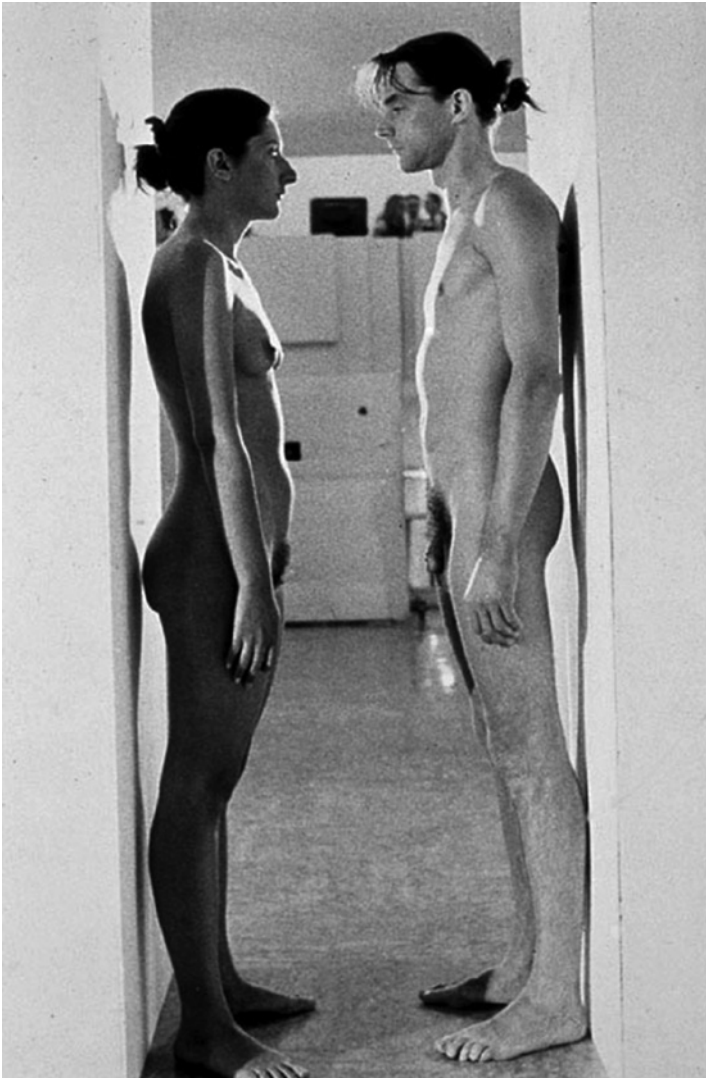
Amikor visszatértünk, egyszeriben rájöttünk, az egyetlen dolog, amit csinálhatunk, hogy statikusak maradjunk, s akkor közvetlen kapcsolatban állunk a kozmikus térrel és idővel, ahol tulajdonképpen tökéletesen nyílt a mentális aktivitás, a tudat aktivitása.

✚ **Ješa:** *Ha már statikusak a munkák, mint amit a dokumentán is bemutatottok, ha ilyen régóta ültök mozdulatlanul, mi történik veletek?*

✚ **Marina:** Ha valaki téged kívülről figyel, nem jelenti azt, hogy ott ülsz, hisz gondolataidban Japánban, Amerikában, bárhol lehetsz. Tudatodban nem vagy itt, mert

CHOUNGARO

✚ **ULAY:** Legtöbbet az ausztráliai bennszülöttekkel való együttélésünk idején tanultam meg. Tizennégy velük töltött nap után kaptam a varázslótól ezt a nevet. Ha nevet adnak neked, az azt jelenti, hogy meghívtak: légy a törzs tagja. De meg kell tanulnod a társadalmi normákat. Azok pedig nagyon szigorúak. Túlságosan egyszerűek ahhoz, hogy első hallásra megértsük. Hosszabb időt kell eltöltened velük, hogy mindent felfogj. Nekem nem volt időm, de nevet kaptam. Nagyon hálás voltam érte, és igyekeztem megérteni mindent. Időközben a sivatagban utazgattunk. Nagyon jól emlékszem, karácsony volt, tüzet gyújtottunk, nagyobbat a szokásosnál. Nagyobb fazék teát főztünk, ünnepeztünk. Ültünk a tűz mellett, a nap lemenőben volt. Egyszerre megjelent egy óriási sas, félelmetes volt. Jön az égből, repül felénk, a tűz másik oldalán leszáll és megáll, mint egy szobor. Igazi sas, ugyanolyan félelmetes, mint a német vagy az amerikai sas. Ül a földön, néz bennünket és nem mozdul. Mi sem mozdultunk, hisz féltünk is egy kicsit, nem akartunk veszélybe kerülni. Így ültünk mozdulatlanul, meg a sas is. Több mint egy óra elmúlt, már a tűz is kialudt. Nem tettünk rá újabb gallyakat, nem akartunk mozdulni. Lement a nap, de még láttuk a sas körvonalait. Elhatároztuk, hogy nagyon lassan lefekszünk vászontakarónkra. Nem tudtam elaludni. Túlságosan izgatott voltam. Figyeltem a sast, ő még mindig ott ült. Következő reggel, nagyon korán, 4 vagy fél 5 körül (ekkor keltünk, ilyenkor volt legkellemesebb az idő) a sas még mindig ott trónolt. Felkeltem, odamentem, meg akartam érinteni. Eldőlt, halott volt. Hosszú ideig nagyon nagy hatással volt rám ez az eset. Marinára ugyanúgy. Három hónappal később beértünk egy városba. Ott találkoztunk egy kanadai antropológussal, aki három évet töltött a bennszülöttek között. Elmeséltem neki, hogyan kaptam én nevet egy törzstől. Megkérdezte, milyen nevet. Azt mondtam: Choungaro. Tudom-e mit jelent a Choungaro? – kérdezte. Nem – válaszoltam. Rámnézett, majd elcsavarta a fejét, és azt mondta: Haldokló Sas.

MARINA ABRAMOVIĆ, ULAY
Imponderabilia, 1977
Galleria Comunale d'Arte Moderna, Bologna, 1977. június © Marina Abramović

mindig a tudat az akadály. Te, mondjuk sohasem láthatod ezt a hamutartót, mert közted és a hamutartó között a különböző gondolatok valóságos fala emelkedik. Azonban mit tanultunk mi meg a sivatagban? És mit akarunk mi ezekkel az ülésekkel? Ha ülni látsz bennünket, mi valóban ülünk. Mert az ülés komplett valósága a tudatnak a valósággal létrejött teljes kontaktusát is jelenti.. Semmi más nem történik azon kívül, amit látsz. Ilyen kontaktust nagyon nehéz létrehozni. Ha ülsz, akkor egyszerűen ülsz. Nem kalandozol el gondolatban. Az emberek azt gondolják, hogy mi hallucinálunk vagy... véleményem szerint nem. Pontosan ez a valóság. És ez annyira erős lehet, hogy megérezhetik az emberek. Ha nyitott vagy az ilyen rezgések felé, egyszerre szükségét érzed, hogy leülj. Akkor létrejöhet kontaktusod a valósággal, saját valóságoddal. Mi csak alkalmat adunk neked, hogy kapcsolatba lépj önmagaddal.

✪ **Ješa:** *Az ausztráliai tartózkodásotok idején átélt veszélyérzet vagy ez a hasznos üldögélés, mely valamilyen módon meghatározott koncentrációt kíván, egyfajta fizikai, bár egymástól eltérő megerőltetést követel. Van-e kapcsolat közöttük?*

✪ **Marina:** Ez az ülés nehezebb összes eddigi performanszunknál.

✪ **Ješa:** *Miért nehezebb?*

✪ **Marina:** Mert nagyon nehéz megfognunk saját tudatunkat. Fizikailag is. Két-három órai ülés után tested összes izma meg akarja változtatni természetellenes helyzetét. Ha nem változtatja a helyzeteden, izmaid görcsbe merevednek, és hihetetlen fájdalmad támad, mely oly erős, hogy szinte eszméleted veszted. Ha azonban átléped a fájdalom határát, tisztán akarattal, egyszerre megszűnik létezni a tested. Arról van szó csupán, hogy ellenőrzöd a tudatod. A belső harc jóval összetettebb, sokkal nehezebb ellenőrizni, mint bármilyen fizikai megerőltetést. Első munkánk abból állt, hogy 16 órán át ültünk mozdulatlanul, étlen-szomjan, némán.

✪ **Ješa:** *Szeretném, ha Ulay is elmondaná véleményét erről a problematikáról.*

✪ **Ulay:** Ausztrália után, ahol a végsőkéig természetes körülmények között éltünk, eltérően az előző periódustól, amikor a közönségnek, az embereknek, a kontextusnak rendeltük alá minden erőfeszítésünket, most a természetes feltételeknek tettük ki magunkat, melyek elrettentőek, életveszélyesek voltak; átéltük a félelmet, tapasztaltuk a bizonytalanságot, átéltük azt, hogy mindennek ellen tudtunk állni. S több mint hat hónapig éltünk olyan tájon, ahol a levegő hőmérséklete magasabb volt testhőmérsékletünkénél. Szó szerint vegetáltunk, de valami működni akart bennünk. Lehet, hogy amiatt, mert úgy neveltek bennünket, hogy több ténykedés nagyobb tekintélyt jelent. De mi itt semmilyen fizikai erőt nem fejthettünk ki. Mindenfajta fizikai megerőltetés lehetetlen volt a sivatagban, de akkor megfordítod a dolgot és szellemileg fejlődsz. Mentálisan nagyon aktívak voltunk, és ez munkánkban óriási változásokhoz vezetett. A sivatagból visszatérve első performanszainkat Ausztráliában készítettük. Ezek mozgás nélküliek voltak, bár sokkal nagyobb a fizikai megerőltetés, ha semmit sem csinálunk, mintha

Kínai fal
© Fotó: Cherilyn Stringer, FLICKR

mozognánk. Munkánk első része inkább fizikai volt, második pedig inkább szellemi. Véleményem szerint ez a fejlődési folyamat logikus. Sajnos, nyugaton nem szokás csendben érintkezni valakivel. Pedig létezik ilyesmi. Tudjuk, hogy létezik, tapasztaltuk. Ez csak egy másfajta valóság, mely nem absztrakt, nem lehetetlen. Nyugaton azonban szavakat kell használnod az érintkezésnél vagy gesztikulálnod kell. Mi csendben érintkeztünk, tettek nélkül, ha ez egyáltalán annak nevezhető. Az embereknek le kell szokniuk kliséikről, ha szeretnének valamit kapni a performansztól. A közönség elvárásai manapság magasabb szintűek, mint régebben. Azelőtt érzelmi, most inkább értelmi természetűek, csendre, tétlenségre áhítoznak, melynek központja önmagunkban található.

☘ **Ješa:** *Mondjatok valamit nagy tervetekről, a Kínai falról...*

☘ **Ulay:** Kínai fal. Oly hosszú és óriás. Ez és a velencei munkánk közös elgondoláson alapszik. Velencében egymás mellett mentünk el, majd visszafordultunk, egymással szembekerültünk, és egymás felé indultunk. A Kínai falon végig fogunk menni. Marina az egyik végén kezd, én a másikon. Majd találkozunk valahol, valószínűleg nem a földrajzi felezővonalon, de hát a fal olyan óriási (a Föld kerületének egyhuszad része). Még nem tekintettem át egészében ezt a projektumot, melyet műhold segítségével valósítanánk meg.

Hat-hét évvel ezelőtt babonázott meg bennünket a Kínai fal, amikor az Apolló-10 űrhajó legénysége útvjáról visszatérve azt nyilatkozta, hogy a kínai fal az egyetlen ember által létrehozott alkotás, melyet látni lehet a Holdról. Ez mélyen belém vésődött, és hosszú ideig foglalkoztatott. A nyilatkozat nagy hatással volt rám. Az egész munka lépcsőzetes fejlődésének következtében most reálisan tudunk hozzáfogni tervünk megvalósításához.

Nagyon tetszik az ötlet, mert műholdról készült felvételeket fogunk használni, amelyeket a Landsat készít. Ezt a műholdat 800 kilométeres magasságba lövik

fel, és „kíséri” a falat. A falról 21 felvételt készítek meghatározott időrendben, mindegyik egy 270 kilométeres részletet fog ábrázolni, és minden képen rajta kell lennünk. A képeket megpróbáljuk felnagyítani, és majd felismerhetsz rajtuk bennünket meghatározott helyzetekben.

Ez a séta egy évig is eltarthat, lehet, hogy tovább is, és a közönség nem lesz közvetlenül jelen. Az embereknek a tájékoztatási eszközök segítségével adódik alkalmuk a mentális – nem fizikai – részvételre, mint eddigi performanszainkban is.

☘ **Ješa:** *Milyen kapcsolatban álltok a fallal?*

☘ **Marina:** A falat sokszor hasonlítják sárkányhoz, melynek a feje keleten kezdődik, a farka nyugaton ér véget. A fal és a sárkány szimbolikája a férfi és a női energia jelképe. A sárkány a tűz férfienergiája, a fal pedig a Föld anyagi, női energiája. Én a vízből, mint az élet szimbólumból. Ulay pedig a sivatagból indul ki. Az egyesülés egyik fajtájaként találkozik ez a két energia, a természet összes szimbólumával együtt. A négy évszak, melyen keresztül megyünk, az élet négy szakaszának útvonala. Nemcsak az a fontos, hogy mi nem lépünk le a falról. Több mint egy éven keresztül ezen energiák hatása alatt leszünk, amíg csak nem találkozunk. Fizikai és mentális

változások is végbemennek rajtunk. Számunkra ez egy életmű, mert ez az út tulajdonképpen az élet, a fal pedig az élet vonala. Nem mellékes a fizikai megerőltetés sem, amit a hosszú út követel tőlünk.

✚ **Ješa:** *Milyen mértékben számoltok a veszélyrel az úton?*

✚ **Marina:** Teljesen átadjuk magunkat a helyzetnek. Nem minimalizálhatjuk és nem maximalizálhatjuk a veszélyt, és nem is akarjuk. Minden akadályt megpróbálunk önerővel legyőzni, technikai segítség nélkül. Felmerül a kérdés: találkoztunk-e mi egyáltalán? Végig lehet-e mindezt csinálni?

✚ **Ješa:** *Utóbbi munkáitok némelyike régi kultúrákkal kapcsolatos...*

✚ **Ulay:** Igen, mert a régi kultúráknak a legmélyebbek a gyökerei. Mindinkább belátom ezt, Marina ugyanúgy; és még inkább bizonyos vagyok benne azóta, amióta New Yorkban láttuk, hogy rengeteg képzőművész munkája reakciós, mintegy tükrözi a közvetlen kultúrát. Amerika fogyasztói társadalom, a fiatal művészek alkotásai a kultúra e momentumának közvetlen kifejezői. A művészet nem alapulhat csak ezen. Számunkra sokkal fontosabb, hogy mélyebbre hatolhassunk, mint az a kultúra. Háborús, információözzönrel elárasztott világban élünk, ez az egyik dolog. Ezzel egyidőben szükségét érezzük annak, hogy régebbi kultúrák felé forduljunk, melyek gyökerei sokkal mélyebbre nyúlnak. Megpróbálunk meríteni a legmélyebb gyökerekből, el akarunk jutni valahová, és ez sokkal fontosabb annál a tömegnél, amely ma a művészetet képviseli kultúránkban, mert az zagyvaság, saláta.

✚ **Marina:** Számos performanszművész ott állt meg, ahol mi elkezdtük, mert egy terület hihetetlenül nyitott, és pont ez vezet a régi kultúrákhoz. Ezek kikutatták a tudat más rétegeit is, a mi kultúránk viszont nagyon materiális. Mi a telefont, a televíziót vagy az órát használjuk a pontos idő megállapítására. A régi kultúrákban az idő megállapításának lehetősége az agyban volt. Ezt mi már nem használjuk, számunkra nem létezik. A tibetieknek például nagyon fejlett ez az agyközpontjuk. Amikor elkezdtük ezeket a performanszokat, rájöttünk, hogy a mi központjainkat fejleszteni lehet. Nem az a fontos, hogy te dolgozol, hanem hogy a tudat milyen állapotában csinálod. Ez alapvető.

✚ **Ulay:** Az európaiakat megzavarta a technológia. Az ázsiaiaknak, mint például a japánoknak, nincs vele problémájuk. A japánok véleménye szerint bármit tehetnek a fejlődés érdekében, az nem fogja felülmúlni a természetet. Ebben a fejlett társadalomban még a technológia is a természet egész, mindent átfogó konceptusának részét képezi. A technológia az ember elsődleges adottságainak meghosszabbítása. Az ausztrál bennszülöttek iránytű, radar, térkép nélkül kelnek át a sivatagon. Az ész adottságával teszik, melyet

„ész-szem tájékozódásnak” neveznek. Mi teljesen elvesztettük ezt az adottságunkat. Célunk, hogy megtaláljuk a funkcionális módját, ezért kerülő utakat eszelünk ki, melyekkel elkerülhetjük a csapdákat. Ezt tudatunk segítségével tesszük, tehát a technológiával az elsődleges emberi adottságokat és hajlamokat hosszabbítjuk meg. Sok ember érzi a technológia fenyegetését – olyan gyorsan fejlődik, hogy az emberi agy nem tudja követni, ezért sok ember érez frusztrációt, sokan neurotikussá, határozatlanná válnak, megijednek a gyors fejlődéstől. Mi ellenkező irányba megyünk, de nem hanyagoljuk el a technológiát. Megvizsgáljuk az elsődleges emberi adottságokat, mentális hajlamokat. Legjobb iskola ehhez a régi kultúra.

✚ **Ješa:** *Mi lenne tapasztalataitok lényege?*

✚ **Marina:** Önálló és közös munkáink állandóan a periféria felé mentek, de nem értek el addig. A sivatagban, munka nélkül, csupán a természettel való közvetlen kapcsolatban rájöttünk arra, hogy egész munkánknak csak akkor van értelme, ha lehetséges egyéni, belső transzformáción. Egyedül a belső transzformáción keresztül kapnak más értelmet tetteid. Itt elérkeztünk a megvilágosodáshoz. Ez egy állapot, régi festészeti terminussal élve inspirációnak is nevezhetnénk, de mégsem az. Tulajdonképpen illumináció, a teljesen tiszta tudat állapota. Valószínűleg te is voltál ilyen állapotban életedben. Ez nem tart hosszú ideig, csak pillanatokig és te tudatában vagy, mikor múlik el a pillanat. Megállítani ezt az állapotot, nemcsak megállítani, hanem kibővíteni, hogy reális életté váljon, melyben alkotsz – óriási probléma. Hihetetlen erőfeszítés és akarat szükséges a transzformáció eléréséhez. Mindent egy lapra kell feltenned. Megerőltető munkáink felé irányulnak, hogy akaratunkkal elérjük a tartós illumináció állapotát. Ha elértük a teljes fizikai és pszichikai átalakulást, nem szükséges többé a munka, egyszerűen lenni kell. A jövő művésze ez a megváltozott művész lenne, aki egyszerűen csak létezne, ily módon hatna a világban, melyben nem lenne szükség tárgyra, amin keresztül egy meghatározott munkát közölne a nézőkkel. A tárgy helyett transzmisszió kellene, az energia átvitele a másik tudatába. Szerintem ez a XXI. századi művészet. Egész munkánk erre irányul. Lehet, hogy neked ez az élet kell vagy tíz másik, nem fontos, milyen szintig tudsz eljutni. A mi életünk és munkánk azonban teljes egészében erre irányul. Semmi más nem teszünk ezen kívül.

A művészek eljutottak egy felismeréshez a performanszban, ebből a felismerésből jön létre egy másik terület, melyen már saját életeddel kell előrehaladni. Lehetetlen, hogy élsz egy életet, aztán csinálod a performanszot. Semmi kifogásom a festészet ellen, de szerintem ez visszatérés a kerülni kívánt tárgyhoz.

✚ **Ješa:** *Hogyan kapcsolatok be másokat is munkátokba?*

✚ **Ulay:** Első periódusunk zárt mag volt. Önvizsgálat és a munkának egy sűrített, önkifejező formája. Csak egy idő után nyílt meg és kezdődött fejlődni, önvizsgálati képességünk révén. Sikertől eltávolodtunk a munkától, áttekinteni azt, s így nagyobb távolságra kerültünk tőle. Megnőtt a tér, és ez másokat is behúzott a körbe. Thaiföldön járva kapcsoltuk be először az embereket munkánkba. Óriási tapasztalat volt, mert rendezhettünk. Rendeztük a performanszot, mi azonban nem szerepeltünk. Ha rendezel valamit, megfelelő távolságról tudod követni a munkafolyamatot, de te tartod kezdedben a szálakat. Nagy gondot okozott számunkra, milyen utasításokat adunk a színészeknek, az amatőröknek.

✚ **Marina:** Mindaddig nem csináltunk egyetlen igazi videó-munkát sem, mindig csak a performanszot vettük szalagra. Szerettünk volna a televízió számára készíteni egy munkát, át akartuk élni, milyen érzés meghatározott dolgok rendezőjének lenni. Az ötletünk támadt, hogy megvizsgáljuk az élet négy szakaszát, és valódi emberekkel dolgozzunk, akik a rizsföldeken hajlongnak, riksát húznak vagy mezőgazdasággal foglalkoznak; emberekkel, akiknek már van valamilyen mesterségük. Használni akartunk néhány jelképet is, befagyasztani őket térben és időben. Ezt sohasem csinálhattuk volna meg egyedül. Kíváncsiak voltunk, lehetséges-e a dolog, átvihetjük-e bizonyos tapasztalatainkat emberek egy nagyobb csoportjára.

✚ **Ulay:** Nemcsak Bangkokban, videó-kamerával, hanem később is... be akartuk kapcsolni a bennszülötteket is, mint Thaiföldön. Annak az országnak a lakói voltak. Erre helyeztük a hangsúlyt, ezzel is folytatjuk. Videó-munkákat készítenek, melyekben mi nem szerepelünk. Felkérjük a bennszülötteket, legyenek az általunk alkotott struktúra részei.